

živni tekst ima prvorazrednu vrednost. Danas, se ponovo mnogo čita na ekranu.

Film i televizija preobražavaju odnos između onoga što vidim i onog što čujem, privlačeći našu pažnju na vizuelne aspekte dikcije. U pozorištu, čak i kad nema maski, pokret vizuelnog komentariše ono što čujem, ali ja ne vidim glumca kako izgovara reči. Pošto primena grupnog plana znatno približava njegovo lice, mi vidimo kako se miču njegove usne.

Ako čujem glas glumca, i ako njegovo lice nepomičnih i zatvorenih, usana zauzima ekran, reči se u prostoru, vremenu ili svesti ličnosti drugačije smeštaju nego one koje vidim da izgovara. Polifonija može da postoji ne samo između više tekstova koji se čuju ili više viđenih tekstova, nego i između više načina primanja reči.

U transkripciji nekog Šekspirovog komada, u tom pogledu postoje tri vrste reči: prva audicija: replike,

druga audicija: sve što je opisivanje: imena ličnosti, intonacija, kretanje, ostvareni dekorii,

vizija: natpisi.

U romanu, ili eseju, ili savremenoj pesmi postaje bitno da se obeleži, na primer pomoću uokviravanja, da su neke reči pre videne nego pročitane; partitura mora da obeleži način pojavljivanja.

No knjiga je samo poseban slučaj vidljivosti govora; ona nije jedini oslonac pisma. Danas ima toliko knjiga u svetu da one postavljaju problem mesta; nijedna biblioteka nije dovoljno prostrana da ih svrsta, odakle potiču naponi preduzimani da bi se umanjio njihov obim, da se učine zgodnije za rukovanje. Mikro-film je prvi korak u tom pravcu ali, takav kakav je za sada, kad se pogleda iz veće blizine, on je povratak na arhaični oblik svitka, on nas primorava da čitamo knjigu u njenoj sukcesivnosti. Moderna knjiga, načinjena od listova koji su jedni iznad drugih, konstituisala se da bi omogućila mnogo veću slobodu u traganju unutar teksta mikro-film neće moći da je zameni osim jednom kada bude bilo pronađeno sredstva da ga se isto tako udobno lista.

Jer knjiga koju čitamo od početka do kraja, i koju teoretičari književnosti često posmatraju kao normalnu knjigu, u stvari je izuzetak. Najrasprostranjenije i u izvesnim pogledima najkorisnije u našem društvu, one kojih ne možemo da se lišimo, su one koje konsultujemo, načinjene na takav način da možemo u njima naći obaveštenje koje nam je potrebno ne čitajući ih od početka do kraja. To su rečnici.

Rečnici su obeležja naše civilizacije. Nijedan grad, nijedna moderna država ne bi mogla da postoji ako bi joj nedostajao onaj osnovni predmet, onaj, suviše malo proučavani spomenik koji se zove telefonski imenik.

Izvesni rečnici su remek-dela naših književnosti: Litre, Enciklopedija, Bejlov Rečnik; oni su još uvek malo i slabo proučeni jer kritika još nije umela da pripremi pojmove za ovu vrstu radova.

Studija fizike knjige uči nas da oblik na koji smo navikli odgovara izvesnom rukovanju, izvesnoj upotrebi; ona nam takođe pokazuje da nije neophodno da površina na koju postavljamo tragove bude ravna; ako je ona savijena ili kompleksna, veze između njenih regiona biće sasvim drugačije.

Arhitektura nam za ovo daje bezbrojne primere. Drevni spomenici su uglavnom prekriveni natpisima koji se raspoređuju u prostorima neiscrpne raznolikosti.

Mesto koje zauzima reč u odvijanju rečenice menja njen smisao, ali njen smisao menja i mesto koje ona zauzima u razvijanju stranice, u ekspanziji knjige.

Igo je izjavljivao da je knjiga moderna transformacija arhitekture, pošto je arhitektura u potpunosti postala pokretna time što je, svojom multiplikacijom, bila oslobođena svoga mesta.

KNJIGA I MESTO

Kada okrećemo stranice knjige, posmatramo njene ilustracije, čitamo redove, odviđa se malo pozorište; obrnuto, možemo da zamislimo književnost novoga tipa koja bi bila pozorište.

To je, uostalom, ono što već nalazimo, ne razmišljajući o tome, kada idemo u pozorište ili bolje u operu. Tekst kojem smo izloženi nije samo onaj koji je kazivan ili pevan na pozornici, nego i natpisi u dvorani, a naročito programi ili libreta.

Uzmimo neki arhitektonski sadržaj sa natpisima i zvučnošću, jer spomenik nije samo nešto što se vidi, nego ima zvučne osobine o kojima danas možemo da raspravljamo s velikom slobodom.

Na primer, niz dvorana unutar kojih bismo čuli kako se izgovaraju različite reči, videli ili ne umetnike kako govore, natpise kako se preobražavaju, gde bismo bili i mi pozvani, da s vremena na vreme nešto kažemo, gde bi bile porazmeštane više ili manje premove knjige za prelistavanje, pročitavanje ili gutanje.

Ovakav događaj-spomenik svakako bi mogao da bude opisan, reprodukovano, transkribovano drugim knjigama ili spomenicima napolju.

U odnosu na vreme, transkripcija nam omogućava da sačuvamo ono što je rečeno, da predvidimo i da pripremimo budući događaj, a to je, uostalom, veliki značaj onoga što nazivamo partitурom.

Književnost je transkripcija okačena između prošlosti koja je za čuvanje i budućnosti koja je za pripremanje, ali ona se kreće takođe i u prostoru i, u odnosu na sadašnjost.

Crtež je ono što nam omogućava da vidimo nešto na mestu gde ono nije; pomoću knjige, između ostalog, mi čujemo reč na mestu gde se ona ne izgovara.

Čitanje knjige o Japanu omogućava mi da priprelim svoje putovanje, pisanje knjige o Japanu omogućava mi da ga sačuvam, ali konsultacija knjige o Japanu dok sam tamo omogućava mi da »se snadem«, a dok nisam tamo da Japan zamislim.

Knjiga nam omogućava da pobedimo vreme, ali i prostor; mi smo povezani velikim delom posredstvom knjiga, a telefon podrazumeva svoj imenik.

Igo je govorio da knjiga nasleđuje arhitekturu, i da je njena velika superiornost nad arhitekturom to što je mogla da bude svuda i bila je, na neki način nerazoriva. Danas možemo da imamo ideju o književnosti ma kog budućeg veka koja bi bila istovremeno arhitektura i knjige: mesta, spomenici rađeni tako da se tamo mogu dogoditi osobiti događaji u kojima bi se govor pojavljivao u svim svojim aspektima, ali nikako zatvorenim u sebi samim, već u vezi sa čitavom mrežom rezonatora, nepokretnih ili pokretnih, dakle, istovremeno lokalizovani i raspršeni, istovremeno razornih i postojanih,

obnovljivih.

Mi dakle moramo da radimo na knjizi, na toj metamorfozi čijim počecima prisustvujemo, kao na partituri civilizacije.

¹ Ove dve reči se u francuskom različito pišu, jednako čitaju a obe znače *crtež* (prim. prev.).

² »Ovo je knjiga visoke svarljivosti, puna vrlo zapaprenih uveseljenja, začimjenih za one preslavne sladokusce i prepoštovane ispičuture kojima se obraćao naš dični zemljak, večni ponos Turene, Fransoa Rabelle...«

Sa francuskog preveli
G. Stojković-Badnjarević i A. Badnjarević

slobodan stojadinović

čelo do pojasa

NAD RASPORENIM VIDIKOM

Obucite
u usne daljinu
na mestu gde su disale pesme
zjapi
kužna lepota

Podignite tišinu
do sna
hoću da joj mahnem
pre nego što
zagrlim novi očaj

Svetlost se još uvek odupire
naletu senke
ali već teško dišu reči
nad raspořenim vidikom

USTA U PEČINI

Jedu svoje zube
što je manje zuba
širi je vidik

Ne tinja glad što je
otrovniji vidik
od svoje utrobe

Glad ne prestaje
i kad se nad kostima sna
prekrsti

ČELO DO POJASA

Bore su ustale i poj
senki zgusnut je u pesnicu
uzalud trouglovi bacaju cveće
pred njihove noge-vozove

Čelo se razlilo do pojasa
i buru ne može da zaustavi
ni vođa čela Ljubičasta bora
pobednik nad buđenjem